

УДК 314.(477:4)

Прибиткова І. М.

УКРАЇНА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ІНТЕР'ЄРІ: ОСОБЛИВОСТІ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ

Україна — член Ради Європи, яка об'єднує сьогодні 40 країн. Розмаїтість культурних, економічних та релігійних детермінант життя їхніх громадян зумовлює й істотні відмінності їхнього демографічного розвитку, розбіжності в динаміці народжуваності, смертності та шлюбності в цих країнах. Проте європейські держави, що перебувають на різних стадіях демографічного переходу до нового історичного типу відтворення населення, дедалі частіше демонструють схожі риси демографічного розвитку. Найпоширенішим з них є подальше серйозне скорочення народжуваності, що викликає неабияку тривогу, та зменшення до деякої міри смертності, особливо в старших вікових групах. Ці два фактори, що діють майже синхронно, провокують прогресуюче постаріння населення в європейських країнах. Зниження народжуваності призводить до старінання населення, як кажуть демографи, "знизу", зменшуючи питому вагу дітей та підлітків, тим часом як падаюча смертність, що збільшує кількість осіб похилого та старого віку, робить внесок у цей процес, як кажуть демографи, "зверху".

Загальна ситуація в Європі характеризувалась наприкінці ХХ сторіччя мінімальним приростом населення за винятком країн Центральної та Східної Європи, в яких населення почало зменшуватись. Показники народжуваності продовжували падати, водночас майже повсюдно було помічено зміни в її структурі: почала зростати позашлюбна народжуваність внаслідок поширення нового типу партнерства поміж жіноцтвом та чоловіками, зокрема, співжиття поза шлюбом. На фоні зростання позашлюбної народжуваності значно зменшилась дитяча смертність.

Оці два феномени і є найпомітнішими демографічними змінами в Європі за останні двадцять років.

У багатьох країнах, особливо на півночі, заході та півдні Європи, дитяча смертність сього-

дні удвічі-втричі нижча, ніж 20 років тому. Внаслідок цього, середня очікувана тривалість життя при народженні досягла 80 років для жінок. Проте смертність мала упродовж 90-х років тенденцію до зростання в більшості країн Центральної та Східної Європи. Насамперед на початку 90-х відбулося збільшення смертності чоловіків в усіх вікових групах.

Загальна чисельність населення 46 європейських країн складала на початку 1998 р. близько 1 млрд чоловік, а в Китаї — 1,25 млрд. Проте населення країн — членів Ради Європи майже втричі більше, ніж населення США (близько 270 млн), хоч середньорічний коефіцієнт приросту населення в Європі істотно нижчий.

Так, наприклад, у 15 країнах Європейського Союзу, в яких відбувалося зростання населення в 1997 р., показник приросту жителів складав лише 0,2 %. У США та Китаї разом досягав 0,9 %, в Індії — 1,8 %, а в інших, менш розвинутих країнах — близько 2 %. Зауважимо також, що приріст населення в Японії, що складав 1997 р. 0,2%, був таким самим, як і в країнах Європейського Союзу.

Населення та його зміни

До країн з населенням понад 50 млн на початку 1998 року належали Німеччина (82,1 млн), Туреччина (64,3 млн), Сполучене Королівство Великобританії і Північної Ірландії (59,1 млн), Франція (58,7 млн), Італія (57,6 млн) та Україна (50,5 млн). З метою наочного порівняння зауважимо, що Андорра, Кіпр, Ліхтенштейн, Люксембург, Мальта і Сан-Марино разом мають менше 1 млн жителів.

Населення країн Європейської Ради збільшилось у цілому протягом останніх 10 років. Проте в країнах Центральної та Східної Європи після розпаду старої політичної системи відбувалися події, що негативно вплинули на їх демографічний розвиток. Зменшення народжуваності, зростання смертності та масштабна еміграція

населення з цих країн супроводжувались і помітними демографічними втратами. Так, зокрема, населення Латвії зменшилось на 210 тис. чоловік або на 8 %. Чисельність мешканців України скоротилася з 52,2 млн на початку 1993 р. до 50,1 млн на початку 1999 р. або на 4 %. На 1 січня 2000 р. населення України зменшилось до 49,7 млн жителів.

Демографічна ситуація в Україні

За станом на 1.01.1999 р. кількість жителів України складала 50105,6 тис. Загальні втрати населення досягли 394,3 чоловік (1996 р. — 440,6 тис., а 1997 року — 393,6 тис.). І хоч їхні розміри й залишилися на рівні 1997 року, але змінилось співвідношення природного зменшення населення та втрат за рахунок міграційного впливу мешканців України за її межі. Як й 1997 року, головною складовою демографічних втрат країни залишається природне зменшення населення, проте його кількість 1998 року була дещо меншою — 300,7 тис. чоловік (1997 р. — 311,5 тис.). Водночас виросли розміри міграційних втрат жителів з 82,1 тис. до 93,6 тис. чоловік. Але слід зауважити, що порівняно з минулими роками міграційний вплив мешканців України за її межі має тенденцію до зменшення (1994 року — 143,2 тис., 1995 року — 94,5 тис., 1996 року — 131,1 тис. чоловік). У 1999 р. еміграція з України складала вже 44,8 тис. чол.

І природне зменшення, й міграційні втрати населення країни більшою мірою зачіпають міські поселення. Щодо сільської місцевості, то тенденція до повернення жителів міста в село нарешті вичерпана: з 1997 року тут спостерігається від'ємне сальдо міграції. Приплив населення до сільської місцевості почався 1992 року й тривав до 1997 року, коли сальдо міграції набуло вже від'ємного значення (-1100 чоловік); 1998 року міграційні втрати сільського населення збільшились до -12,7 тис. чоловік.

Основною причиною зниження чисельності населення України є зменшення протягом тривалого часу рівня народжуваності. Так, якщо в цілому по країні у 1989 році кількість народжених на 1000 чоловік населення становила 13,3, то в 1997 році — лише 8,7, в 1998 р. вона була ще меншою — 8,3. Загальний коефіцієнт народжуваності в Україні ще ніколи не був таким низьким. Сумарний коефіцієнт народжуваності, що показує, скільки в середньому змогла б народити дітей жінка протягом всього її життя при збереженні у кожному віці існуючого рівня народжуваності, є найкращим індикатором рівня збалансованості демографічної ситуації. З початку 60-х років упродовж 20 років показник сумарної народжуваності був майже незмінним —

приблизно 2 дітей. У 90-х роках цей показник почав особливо швидко падати: якщо 1989 року він становив 1,9 дитини, то 1996 року він дорівнював вже 1,3 дитини. Іншими словами, Україна перетворюється на країну одностаттєвої сім'ї.

На динаміку населення суттєво впливає і рівень смертності населення.

У 1990—1995 роках постійно зростала кількість померлих і підвищувався рівень смертності. Однак 1996 року кількість померлих порівняно з попереднім роком скоротилася на 2,0 % і дорівнювала 776,7 тис. чоловік, а коефіцієнт смертності зменшився на 1,3 % і становив 15,2 померлих на 1000 чоловік населення. Упродовж 1997 року тенденція до скорочення абсолютних та відносних показників смертності збереглася: коефіцієнт смертності зменшився до 14,9 померлих на 1000 чоловік, а в 1998 р. — до 14,3. Проте рівень смертності в сільській місцевості значно вищий, ніж у міських поселеннях — відповідно 19 % і 12,9 %. Істотна особливість показника смертності в Україні — значна відмінність її рівнів у чоловіків та жінок. Так, у всіх вікових групах з 20 до 50 років смертність чоловіків більш аніж втричі перевищує смертність жінок.

Таким чином, сучасна демографічна ситуація в Україні характеризується зниженням народжуваності, зменшенням загальної смертності населення на фоні високої смертності осіб працездатного віку, подальшим постарінням населення. Крім того, слід зазначити, що в останні роки з'явилась тенденція до послідовного зниження інтенсивності міграційного обміну як з країнами СНД та Балтії, так і з іншими країнами. Отже, міграційні втрати населення України хоч і поволі, але зменшуються.

Чи є підстави очікувати надалі зміцнення цієї тенденції? Як свідчать дані моніторингу "Українське суспільство", що проводить Інститут соціології НАН України з 1994 р., більше половини мешканців України не має наміру покинути населений пункт, у якому живе. В останні два роки частка таких сиднів, хто засвідчив небажання рухатися в будь-якому напрямі, досягла рівня 51,9 %. Кожен десятий (9,8 %) має намір виїхати в інший населений пункт України і стільки ж респондентів (9,6 %) виявили бажання вирушити в Росію, а в інші республіки колишнього СРСР — нині країни СНД, хотіли б виїхати лише 1,3 % опитуваних.

Збільшилась в останні роки лише частка потенційних емігрантів за межі колишнього СРСР. Якщо кількість тих, хто має установку на еміграцію в країни далекого зарубіжжя, коливалися в 1994—1998 рр. в межах 4,6—10,8 %, то 1999 року вони виросли до 12,7 %. Але країни далекого зарубіжжя — це єдиний напрямок виїзду

з України, який, на думку респондентів, заслуговує на увагу. Щодо інших напрямків евентуальної еміграції, то бажання скористатися ними протягом 1994—1999 рр. має тенденцію до скорочення.

Які ж саме причини спонукають наших співвітчизників до рішення про від'їзд? Передусім — це шкідливі для здоров'я екологічні умови в населеному пункті постійного проживання (15,6 %) та бажання знайти роботу (16,2%). Ще 6,1 % хотіли б переїхати ближче до родичів та друзів, а інші 7,2 % просто мають бажання змінити місце проживання, не вдаючись у подробиці і не пояснюючи свої мотиви. Лише 0,3 % респондентів свідчать, що причиною можливого виїзду є труднощі мовного спілкування, а ще 2,2 % з їх числа побоюються міжнаціональних конфліктів. Найвиразнішою динамікою характеризуються мотиви, що викликані наростаючим безробіттям: частка бажаючих знайти місце роботи в іншому населеному пункті або країні виросла більш ніж удвічі (з 7,1 % в 1994 році до 16,2 % в 1999 році). Погана екологія, що спонукає мешканців країни до пошуку кращого місця проживання, протягом 1994—1999 рр. поволі втрачає вплив на їхнє рішення про від'їзд із рідних пенат. Якщо в 1994 році про бажання виїхати з екологічних причин говорили 18,6% опитуваних, то в 1999 році таких було тільки 15,6 %.

Демографічне постаріння

Демографічне постаріння — це феномен, властивий більшості європейських країн, що виник як результат післявоєнного бебі-бума (до середини 1960-х років), а також внаслідок зростання тривалості життя. Несинхронність і різні темпи змін у рівнях народжуваності та смертності призвели до різних моделей і динаміки розвитку процесів старіння, проте вони мають схожі наслідки. Вони роблять і певний виклик суспільству щодо організації соціального захисту, ринку праці, впливають на внутрішньопокілінні стосунки, вимагають структурних змін у сфері охорони здоров'я тощо.

В європейських країнах питома вага осіб у віці 65 років і більше виросла з 10 % в 1970 році до 14 % в 1991 р. Сьогодні питома вага старших людей перевищує 17 % в Італії та Швеції, коливається між 16 % і 17 % в Бельгії, Греції та Іспанії, між 15 % і 16 % в Норвегії, Португалії, Швейцарії, Сан-Маріно, Об'єднаному Королівстві, Німеччині, Франції, Австрії.

Зауважимо, що в Україні частка старих у віці старшому за 65 років досягає 13,6 %. Але це не означає, що в Україні більше дітей або підлітків. Це лише свідчить, що тривалість життя мешканців України помітно менша.

Очікувана тривалість життя

Очікувана тривалість життя при народженні — один з основних індикаторів якості життя населення країни. Він показує кількість років, яку в середньому належить прожити даному поколінню народжених за умови, що упродовж всього життя цього покоління (при переході його з одного віку до іншого) рівень смертності буде дорівнювати сучасному рівневі смертності населення в окремих вікових групах.

За останні вісім років найвищий показник очікуваної тривалості життя при народженні для чоловіків виявився у Швеції (76,7 року) та Ісландії (76,4 року). Найнижчою в європейському просторі була очікувана тривалість життя в чоловіків у Португалії (71,3 року). Проте показники очікуваної тривалості життя мали тенденцію до зросту з початку 1990 років.

У країнах Центральної та Східної Європи показники середньої тривалості життя при народженні навпаки не характеризуються потужною тенденцією до збільшення і мало чим відрізняються від показників 1980-х років. Найвища очікувана тривалість життя при народженні для чоловіків зафіксована в Словенії, Чеській Республіці, Хорватії та Вірменії — за 70 років, а щодо жінок у тих самих країнах, а також у Польщі, Грузії та Литві — за 76 років. Найвища очікувана тривалість життя при народженні спостерігається в Словенії — 78,6 року.

Від початку 90-х років середня очікувана тривалість життя при народженні в цілому серед населення України зменшилась на 2 роки і складала в 1997—1998 рр. 68,1 року. Темпи скорочення очікуваної тривалості життя чоловіків вищі, аніж жінок: упродовж 90-х років цей показник зменшився у чоловіків на 4 роки і склав у 1997—1998 рр. 62,74 року, у жінок — на 2 роки і дорівнює сьогодні 73,5 року.

Дитяча смертність

Темпи росту смертності в Україні в 1985—1996 рр. були нижчі за темпи падіння народжуваності: 1,26 проти 1,65. Іншими словами, смертність зростала повільніше, ніж падала народжуваність. Проте смертність у місті збільшувалась більш помітними темпами (1,32), аніж у селі (1,21). При цьому її відносні показники в сільській місцевості незмінно були вищі, ніж у містах.

Дитяча смертність є індикатором ефективності охорони здоров'я — передусім покращання передпологового догляду. Найнижчий рівень дитячої смертності було зафіксовано у Швеції 1997 року, де її коефіцієнт дорівнював 3,6 померлих малят у віці до 1 року на 1000 живонароджених дітей. Не набагато більші значення цього показника спостерігались у країнах Північної,

Західної та Південної Європи, а також у Словенії. Але динаміка падіння дитячої смертності вражає: в Польщі коефіцієнт дитячої смертності зменшився з 25 в 1980 р. до 10 в 1997 р., у Словацькій Республіці з 21 до 9, в Македонії — з 54 до 16, Боснії та Герцеговині — з 32 до 12.

Коефіцієнт дитячої смертності в Туреччині, який є найвищим серед країн-членів і 6 країн-не членів Ради Європи, складає 42 дитячих смерті на 1000 живонароджених, що наполовину менше ніж у 1980 році, коли коефіцієнт дорівнював 95. Для порівняння наведемо коефіцієнти дитячої смертності в Індії (66), Китаї (48), США (7) та Японії (4).

В Україні коефіцієнт дитячої смертності досягав у 1980 році 16,6 малят у віці менше 1 року на 1000 народжених живими, а в 1997 р. дещо зменшився і склав 14,0. В 1998 році він став ще меншим — 12,8. Однак, якщо аналізувати динаміку коефіцієнтів дитячої смертності з початку 1990-х років, то слід зауважити деякий ріст кількості дітей, що померли у віці до 1 року як у містах, так і в сільській місцевості, до 1995 року, потім стабілізацію дитячої смертності в місті (14,2) і її зниження в селі до 13,8.

Народжуваність

Народжуваність у Європі в цілому впала за останні 20—30 років до рівня, нижче якого в перспективі, за інших рівних умов, населення не зможе відтворювати себе. В більшості країн Північної та Західної Європи народжуваність почала падати з середини 1960-х років і аж до 70-х років, а з цього моменту дещо виросла. В Південній Європі, наприклад, в Іспанії, Італії та Португалії, зменшення народжуваності почалося пізніше. Народжуваність у країнах Центральної та Східної Європи також впала до рівня, коли населення вже не може себе відтворювати (2,1 дитини на 1 жінку). Виняток складає лише Туреччина, де сумарний коефіцієнт народжуваності скоротився майже вдвічі — з 4,36 в 1980 році до 2,48 в 1998 р. Надзвичайно низькі показники народжуваності спостерігаються сьогодні в Іспанії (1,15), Чеській Республіці (1,17), Естонії (1,24), Латвії (1,11), Словенії (1,25) та Білорусі (1,23).

В Україні сумарний коефіцієнт народжуваності склав в 1985—1986 рр. 2,1 дитини, в 1990—1991 рр. — 1,8, в 1994—1995 рр. — 1,4, в 1996 р. — 1,3, в 1997 р. — 1,25. В країні наростають масштаби одностатності та бездітності. Такий рівень народжуваності слід оцінювати як вкрай недостатній, оскільки він давно не забезпечує простого відтворення населення: нетто-коефіцієнт відтворення населення склав у 1997 році 0,6 (при необхідній величині цього показника не менше 1,0).

Порівняльний аналіз повікової народжуваності в Україні показує, що її найвищі показники спостерігаються сьогодні в групі 20—24 роки. Але якщо на початку 90-х років жінки цієї вікової групи в середньому народжували 159 дітей, то у 1997 році — 106 на 1000 жінок зазначеного віку. В старших вікових групах народжуваність також зменшилась приблизно на 30 %. І тільки у жінок віком до 20 років цей показник тривалий час залишався майже без змін: в 1989 р. — 57, в 1996 р. — 55 дітей на 1000 жінок відповідного віку, але в 1997 р. він різко зменшився до 46.

Загальна тенденція до зменшення середнього складу сім'ї очевидна у всіх європейських країнах. В деяких з них спостерігається тенденція до зростання середнього віку дітонародження. Так, в Ірландії, Нідерландах і Сан-Марино середній вік породіль перевищує 30 років.

В деяких країнах, переважно в Північній Європі, де питома вага народжень поза шлюбом досить велика, середній вік жінок при народженні першої дитини нижчий, ніж середній вік їх вступу до першого шлюбу. Так, у 1996 році в Данії середній вік вступу до першого шлюбу склав 29,2 року у жінок, а середній вік народження першої дитини — 27,7 року; в Ісландії — відповідно 29 і 25, Швеції — 29 і 27,3 року (1995 рік).

До країн, де середній вік вступу жінок у перший шлюб вищий за середній вік при народженні первістків, входять Чеська Республіка, Естонія, Фінляндія та Словенія. А в країнах Середземномор'я, де відсоток зачаття поза шлюбом низький, спостерігається протилежна модель: перевищення середнього віку перших пологів над середнім віком першого одруження. До таких країн належать Італія, Португалія, Греція та Кіпр.

Позашлюбна народжуваність

Відсоток народжених поза шлюбом продовжує зростати. Двоє з трьох новонароджених в Ісландії, близько одного з кожних двох новонароджених у Данії, Естонії, Норвегії та Швеції з'явилися на світ поза шлюбом. Співвідношення один до трьох спостерігається і в інших європейських країнах: Об'єднаному Королівстві, Фінляндії, Франції, Грузії, Латвії і Словенії.

Низькі, хоч і з тенденцією до зростання, рівні позашлюбної народжуваності притаманні багатьом країнам Південної Європи — Греції (3%), Італії (8%), колишній Республіці Македонії (8%), Азербайджану (3%). В Україні рівень позашлюбної народжуваності виріс з 8,3% в 1985 р. до 15,2% в 1997 р.

Шлюбність та розлучуваність

Фундаментальні зміни у сфері цінностей та норм поведінки, розвиток альтернативних форм

співжиття, зокрема, договірних союзів, що ми спостерігаємо сьогодні, спричинили кризу інституту законного шлюбу. Хоч недавні рекомендації Організації Об'єднаних Націй і містять визначення сім'ї, проте знайти достовірну статистику нелегко. Тенденція до падіння шлюбності розпочалась у Північній Європі, а згодом вже поширилась у Західній, а за нею і в Південній Європі. Водночас змінилось і ставлення до ненормальності розлучення.

Скорочення кількості шлюбів — загальна тенденція в Європі, за винятком Данії і Кіпру. Найнижчі показники шлюбності — у Швеції (3,6 шлюбу на 1000 населення), Естонії (3,8), Латвії (3,9), Словенії (3,8), Вірменії (3,3). В Центральній і Східній Європі рівень шлюбності помітно впавав в останні 15 років.

В Україні інститут шлюбу ще тримається, хоч потроху і здає свої позиції в системі цінностей наших громадян. Кількість зареєстрованих шлюбів на 1000 населення складала в 1985 р. 9,6, в 1997 р. — 6,8, а в 1998 р. — вже 6,2. До 90-х років максимальна шлюбність жінок припадала на вік 20—24 роки, але відбувалось поступове помолдшання жіночої шлюбності. І з початку 90-х років найбільша частота одружень у жінок спостерігається у віковій групі 16—19 років. У цій віковій групі коефіцієнт шлюбності у жінок вищий, ніж у чоловіків (у 1997 р. — в 5 разів). Дівчата, як правило, раніше юнаків беруть шлюб. У чоловіків найбільша інтенсивність одружень, як і раніше, спостерігається у віковій групі 20—24 роки. Середній вік наречених, що взяли шлюб у 1997 році вперше, дорівнював у чоловіків 25 років, у жінок — 22 роки. Чоловіки віком 16—19 років одружувались переважно з однолітками та жінками старшими від себе. Частка одружень з жінками старшими за віком у цій віковій групі найбільша (кожен другий). Чоловіки віком 20—29 років частіше брали шлюб з жінками молодшого віку. В останні п'ять років у віковій групі 16—29 років межа віку в чоловіків, у якому укладають шлюб з жінкою старшою за себе, знизилась до 19 років.

Шлюбність і розлучуваність — взаємозв'язані процеси. За останні вісім років в Україні простежується досить стабільний рівень розлучень, їх частота майже не змінюється з 1976 року, коли загальний коефіцієнт розлучуваності дорівнював 3,7 розлучення на 1000 чоловік населення. Найвища його величина зафіксована у 1992 році — 4,3. Згодом він поступово зменшувався: в 1997 р. загальний коефіцієнт розлучуваності знов досяг рівня 3,7 ‰, а в 1998 р. він впавав до 3,6 ‰.

З 1980 по 1988 р. кількість розлучень в Україні складала щорічно в середньому 184,4 тисячі.

В 1989 р. розлучуваність почала зростати, досягнувши 1992 року максимальних розмірів — 222,6 тис. розлучень на рік. Відтоді щорічна кількість розлучень в Україні почала скорочуватись. Найімовірніше пік розлучуваності, що припав на початок 1990-х років, був безпосередньою реакцією на різке падіння життєвого рівня в країні.

В усіх країнах Центральної та Східної Європи рівень розлучуваності зменшився, а в країнах півночі та заходу Європи, навпаки, виріс. Сьогодні загальний коефіцієнт розлучуваності скоротився порівняно з 1980 роком в таких країнах, як Російська Федерація, Вірменія, Латвія, Естонія, Болгарія. Інтерпретація трендів розлучуваності мусить бути обережною, оскільки вони не тільки відбивають минулу демографічну історію, а й перебувають під впливом змін у законодавстві та адміністративної практики.

Разом із сім'єю шлюб становить такі соціальні інституції, через які виявляє себе соціально-економічна детермінованість демографічних процесів і, зокрема, народжуваності. І так само як і народжуваність, шлюбність зазнає впливу демографічних хвиль. Зниження числа шлюбів, що були укладені після 1991 року, пояснюється не тільки економічною кризою, яка супроводжується зростанням відкладених шлюбів, а й входженням у шлюбний вік нечисленних контингентів народжених в 70-х роках. Число укладених шлюбів зростатиме лише на початку-середині 2000-х років, як тільки шлюбного віку досягнуть дівчатка, народжені в 1983—1987 рр.

Інституції шлюбу та сім'ї переживають в Україні складний процес перебудови, який супроводжується низкою суперечливих і небажаних наслідків: зниженням народжуваності нижче рівня, необхідного для простого відтворення населення, збільшенням кількості неповних сімей і поширенням у не бачених раніше масштабах позашлюбної народжуваності. Трансформація шлюбної поведінки та позашлюбна народжуваність не є суто українським феноменом. Взірці такої поведінки поширені сьогодні в більшості країн світу і прийняті там громадською думкою.

Сьогодні очевидно, що вплив інституції шлюбу на процес відтворення населення з часом все більше обмежується. Всупереч поширеним уявленням про те, що постійно зростаючі розлучення завдають нищівного удару інституції сім'ї в Україні, в дійсності така загроза не має під собою жодних підстав.

Висновки

Таким чином, сучасна демографічна ситуація в Україні характеризується довготривалим зниженням народжуваності, зменшенням з 1996 року смертності у всіх вікових групах, збільшен-

ням частки осіб пенсійного віку, скороченням питомої ваги дітей і підлітків, а також зростанням розмірів контингентів працездатного віку. Водночас відбувається зниження інтенсивності міграційного обміну України із країнами СНД та Балтії. В разі збереження динаміки міграційних втрат, що існують сьогодні, Україна найближчим часом досягне нульового балансу в обміні населенням із країнами СНД, зокрема з Російською Федерацією та Білоруссю. Процес еміграції за межі колишнього СРСР скорочується, хоча й невеличкими. Основними причинами виїзду з країни є екологічні, а також безробіття та бажання об'єднатися з родичами.

В останні роки спостерігається зростання очікуваної тривалості життя при народженні. Зменшення народжуваності та зріст тривалості життя супроводжуються подальшим старінням населення України.

Слід також відзначити тенденцію до зниження рівня дитячої смертності до 1 року життя та зростання позашлюбної народжуваності. Заслугує на увагу й тенденція до скорочення з 1995 року числа розлучень та стабілізації частоти їх реєстрації на рівні 1985 року, а також зростання з 1996 року кількості зареєстрованих шлюбів.

1. Населення України, 1995 рік / Міністерство статистики України.— К: 1997.— 913 с.

2. Населення України, 1996 рік / Держкомстат України.— К: 1997.— 543 с.

3. Діти, жінки та сім'я в Україні: Стат. збірник / Державний комітет статистики України.— К. 1998.— 344 с.

4. Recent demographic developments in Europe, 1998.— Council of Europe Publishing, 1998.— 467 p.

5. Население и общество. Информ. бюллетень Центра демографии и экологии населения.— № 38.— Август 1999 / Ин-т народнохоз. прогнозир. РАН.— М.: 1999.

6. Прибыткова И. М. Демографічна ситуація в Україні в 1990-х роках // Українське суспільство на порозі третього тисячоліття. Кол. монографія // Під ред. М. О. Шульги.— К.: Інститут соціології НАН України, 1999.— С. 257—267.

7. Прибыткова И. М. Демографическая ситуация в Украине // Подвижность структуры. Современные процессы социальной мобильности / Макеев С. А., Прибыткова И. М., Симончук Е. В. и др.— К.: Институт социологии НАН Украины, 1999.— С. 48—77.

Pr y bytkova I. M.

UKRAINE IN THE EUROPEAN CONTEXT: SPECIALITIES OF DEMOGRAPHIC SITUATION

The purpose of this article is to introduce the demographic development of Ukraine in the nineties in the context of recent socio-demographic processes in Europe. The author considers the main population changes and their components in Ukraine, trends of fertility and mortality levels, demographic ageing, life expectancy at birth, infant mortality, extra-marital births. The impact of migratory flows on population changes in Ukraine is examined as well to find answer to such question as: Can migration compensate for the losses in natural population decrease in Ukraine?

The author comes to the conclusion that there are many common features in the recent demographic development of Ukraine and European countries — members of the Council of Europe.